

---

historische wereld voor de nodige discussie hebben gezorgd. Een ‘veilige’ keuze was de uitverkiezing van Israel dus allerminst – maar wie heeft ooit beweerd dat de Koninklijke Akademie geen keuzes durft te maken?

Jonathan Israel is een gewaardeerd lid van de Advisory Board van dit tijdschrift. Hij levert er ook regelmatig bijdragen aan, zoals mag blijken uit de drie recensies die hij voor deze aflevering schreef. De redactie van de *BMGN* feliciteert Jonathan Israel van harte met de toekenning van de Heinekenprijs voor de Historische Wetenschap 2008. Maar zij doet ook wat van haar verwacht mag worden door – leve de actualiteit – juist in deze aflevering een omvangrijke kritische beoordeling van *Radical Enlightenment* te plaatsen, en wel van de hand van niemand minder dan de emeritus-hoogleraar vroegmoderne geschiedenis aan de Vrije Universiteit, Willem Frijhoff. Frijhoff is op sommige punten een wezenlijk andere mening toegedaan dan Jonathan Israel, maar tegelijk was hij wel de voorzitter van de jury die unaniem besloot Israel voor de Heinekenprijs voor te dragen. Ieder leze voor zichzelf hoe hij in dit recensie-artikel zijn positie tegenover het werk van Israel heeft bepaald.

Namens de redactie,
Klaas van Berkel

Van bescheiden humanist tot vechtjas

Viglius van Aytta en de crisis van 1566-1567¹

F. POSTMA

Inleiding

Het is een bekend verhaal. De opkomst van de moderne geschiedschrijving over de Nederlandse Opstand in de tweede helft van de negentiende eeuw heeft heel wat mythen en heilige huisjes opgeruimd. L.P. Gachard en G. Groen van Prinsterer brachten nieuwe gegevens aan het licht die vervolgens weer verwerkt werden door de Amerikaan J.L. Motley en Nederlandse collega's zoals R.C. Bakhuizen van den Brink en Robert Fruin. Dat leverden al voor 1900 een nieuw beeld op. In verfijnder vorm is dat beeld tot op de dag van vandaag blijven bestaan. Het beste bewijs voor de blijvende betekenis van deze generatie historici vormen de herdrukken van Fruins klassiek geworden *Voorspel tot de tachtigjarige oorlog* die op gezette tijden verschijnen.²

Maar zoals elk nieuw beeld heeft ook het beeld van de Opstand dat ontstond in het derde kwart van de negentiende eeuw specifieke tekortkomingen. In deze ooit revolutionaire voorstelling ontbreekt bijvoorbeeld elk begrip voor de zestiende-eeuwse twee-eenheid van troon en altaar, en voor het opkomend absolutisme en zijn dienaren. Zelfs het karakter van de laatstgenoemden zou niet deugen. Een voorbeeld van historische karaktermoord is het zichzelf versterkende negatieve oordeel dat de negentiende- en twintigste-eeuwse historiografie van de Opstand heeft geveld over de president van de Geheime Raad en de Raad van State Viglius van Aytta (1507-1577). Beschouwden Motley, Bakhuizen en Fruin hem nog als een laf en slaafs man, in de jongste grote geschiedenis van de Opstand, *Monarchies, States and Parliaments* van H.G. Koenigsberger, vinden we hem terug als 'the president of the Council of State, Viglius van Aytta, an intelligent if unimaginative lawyer from Friesland'.³ Het is maar wat men liever heeft: voor 'laf en slaafs' te worden versleten of 'verstoken te worden geacht van iedere verbeeldingskracht', het oordeel houdt zijn negatieve lading. Wordt in de eerste uitspraak aan de aldus getypeerde nog een zeker historisch belang toegekend, in de tweede is dat niet meer het geval. De 'unimaginative lawyer' heeft, zo lijkt het, voor Koenigsberger alle relevantie verloren. In dit artikel wil ik het negatieve beeld van Viglius in positieve zin bijstellen.⁴

¹ Aan het begin van dit artikel betuig ik mijn dank aan de referent van de eerste versie. Zonder zijn/haar opmerkingen zou ik dit artikel niet zo hebben geschreven.

² De laatste herdruk verscheen in 1986 als Robert Fruin, *Het voorspel van de 80-jarige oorlog* bij uitgeverij Het Spectrum in Utrecht.

³ H.G. Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and Parliaments. The Netherlands in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (Cambridge 2001) 191.